בכך. ומכיון שהמטרה היא להפוך את החמץ לדבר אחר, גם כשאינו שורפו אלא מבערו בדרך אחרת אחשביה רחמנא למעשה שריפה. וע"ד מש"כ רש"י בביצה (כ"ז ב') שהמאכיל חלה טמאה לכלבו עובר משום שריפה.

(ולא שייך לומר כאן 'מתוך', שכן לא השריפה היא המצוה אלא **הביעור**, אשר כאמור הוא בעצם מעשה חיובי של שינוי החמץ למשהו אחר. שריפה פירושה בדרך כלל **כילוי** הדבר, ואילו כאן משמעותה **שינוי**. ולר"ע אם היה סובר 'מתוך' היה מותר לשרוף, כי רק שריפה מועילה לדעתו בחמץ ולא משהו אחר. ועיין פ"ק פסחים ה' ובמפרשים שם.)

ולפי"ז יש לדייק היטב בלשון הרמב"ם: בהל' חמץ ומצה כתב: "שורפו או פורר וזורה לרוח", ובהל' מע"ש כתב: "הר"ז מבער אותן ומשליך לים או שורף". **בחמץ — השריפה** היא הדוגמא הראשונה, כי יש כאן מעשה חיובי של הפיכת חמץ לאפר וה"ה צורת ביעור אחרת. בביעור מעשרות אין מצוה חיובית, אלא המצוה היא שלילית, שלא יהיו מעשרות ברשותו, ולכן הדוגמא הראשונה היא **פירור לרוח**, והשריפה אף היא מטרתה רק **כילוי** המעשר ולא הפיכתו לאפר כנ"ל. וא"כ אין זו מצות היום, ולכן אין מבערין ביו"ט.

אלא שצ"ע מדוע התירו לשרוף, הרי אם אין זו מצוה חיובית לא נתקיימה מצותו, וא"כ היה צריך לאסור שריפה? (כמו שאסרו לשרוף אה"נ, עי' סוף תמורה).

וי"ל שמעשרות אינן אסורי הנאה, וברגע שאינם ראויים לאכילה אינן מעשר והשריפה משנה אותן לדבר שאינו ראוי לאכילה וממילא פקע חיוב המעשר מהן.

נמצא איפוא, שביעור מעשרות אינו כביעור חמץ. ביעור מעשרות ע"י הוצאת המעשר מן הבית או כילויו. מבחינה זו שריפתו היא ככל שריפה אחרת שהיא כילוי הדבר. אך מכיון שהמטרה היא שהמעשרות לא ישארו אחרי זמן הביעור, אין כאן מצוה חיובית אלא שלילית ולפי הגדרת המנ"ח הנ"ל אין זו חובת היום דוקא, היום הוא רק היום האחרון שבו יש לבער את המעשרות שלא יהיו עוד. וא"כ מצוה זו זמנה היום דוקא ואסור לעשותה ביו"ט.

סימן סב

הקמת חממה בשביעית

הצגת הבעיה

חקלאי המגדל פרחים שנשתלו לפני השנה השביעית, האם מותר לו לפני הגיזום לכסות את החממה, ואח"כ לגזום בחממה בשביעית?

תשובה[1]

הרב קוק זצ"ל בס' שבת הארץ (קונ"א סי' ג') הביא את המשנה (שביעית פ"ב מ"ד) שעושין להן בתים רק עד ר"ה אך מר"ה ואילך אסור לעשות להם בתים (עי' ע"ז נ'

1. **הערת הרב יואל פרידמן**: התשובה מתייחסת לבירור דבריו של מרן הרב קוק זצ"ל, המבחין בין

ע"ב), ומהירושלמי משמע שהמדובר בבתים ממש הבאים להגן משמש וגשם, וקשיא על הירושלמי (ערלה פ"א ה"ב) ממה שהוא עצמו הסתפק האם מותר לזרוע בשביעית בתוך בית, האם "שדך" האמור בשביעית הוא דוקא שדה ולא בית, או מכיון שנאמר "ושבתה הארץ", גם הבית בכלל?

ותירץ הרב קוק זצ"ל שיש לחלק בין זורע בתוך בית קיים, לבין עושה בית בשביעית לעץ נטוע מכבר. במקרה האחרון — הדבר אסור, כי העץ היה כבר נטוע. אלא שהרב הוסיף שהבית אסור בשביעית "מפני שגדלה מחמת הצל" ולכאורה זו סברה אחרת ולפיה החילוק בין המקרים הוא פשוט: הספק של הירושלמי, האם מותר לזרוע בבית, הוא בבית שאינו מטיב עם הגידול, ועשיית בתים האסורה בשביעית היא זו המטיבה עם הגידול; (וכן חילק אמנם החזו"א שביעית כ"ו, ח'), וצ"ע מה כוונתו של הרב?

ולענ"ד צ"ע בסברתו הראשונה לחלק בין בית קיים מכבר, לבין עושה בית. אם בית מפקיע שם "שדה" מהמקום, מה לי בנה מקודם, מה לי נבנה עכשיו? ואם תאמר שהגידולין מפקיעים מהמקום שם בית, א"כ גם אם היה בית בנוי מקודם, ברגע שהמקום הפך להיות שדה או כרם פקע ממנו שם בית? אמנם יש לחלק בין מניעה להפקעה (עי' אתוון דאורייתא להגר"י ענגיל כלל ט') אבל הרב לא סמך על חילוק זה בלבד.

ואולי רוצה הרב קוק זצ"ל לומר כך, שהבונה בית לעצים בשביעית עושה בו זמנית שתי פעולות הפוכות, הוא מתכוין להטיב עם העצים וזוהי תולדה האסורה בשביעית מדרבנן, ובו-זמנית הוא מפקיע מהמקום שם שדה. וא"כ הרי שני דברים הבאים כאחד וא"א להתיר את המעשה משום שמפקיע שם שדה, כי באותה הפקעה עצמה הוא מטיב עם העצים ועושה דבר האסור. ולכן הדבר אסור. משא"כ בית הקיים ועומד לפני כן, אע"פ שהוא מטיב עם העצים, אין שם שדה על המקום והדבר לא נאסר. במלים אחרות, כדי לאסור צריך שני תנאים: א. שהבית מטיב לנטיעה. ב. שהנטיעה קדמה לבית. אך בתנאי אחד בלבד — מותר. ולפי"ז עשיית בית המזיק לעצים, או אפילו אינו מוסיף ואינו גורע, אכן מותר והמלאכות באותו מקום מכאן ואילך מותרות.

אלא שלפ"ז צ"ע מה הסתפק הירושלמי בענין בית בכלל, הרי משנה מפורשת היא, שזריעה בתוך בית קיים — מותר, ורק עשיית בית, שבה הוא מפקיע מהמקום שם שדה ובו זמנית מטיב עם העץ — אסור.

ואולי י"ל שמכיון שבפירוש המשנה יש ספק, ורבים פירשו שעשיית בתים פירושה גדר סביב לעץ (עיין ר"ש בפי' השני וראש והגר"א). אבל ממשנתנו אין שום ראיה לפשוט ספק זה. לכן הסתפק הירושלמי אם לפרש את משנתנו בבית מעל לעצים, וא"כ בית אינו מתיר מלאכה בשביעית. או הכונה לגדר ובית מתיר מלאכה בשביעית. ויתכן ששתי הסוגיות בירושלמי נחלקו בפירוש המשנה. הירושלמי על המשנה בפ"ב הל' ד' פירש בתים כפשוטם, והירושלמי שהסתפק

גידול בבית שהיה קיים כבר בערב השמיטה לבין בית הנבנה בתוך השמיטה עצמה, כמבואר בגוף התשובה.

בעניין זריעה בבית הסתפק אם לפרש את המשנה כפי' הר"ש והרא"ש.

וא"כ עצם ספקו של הירושלמי יכול להיות שנפשט ממקום אחר[2].

עכ"פ לענייננו יוצא, שהקמת בית לעץ קיים אסורה בשביעית רק כאשר הבית מטיב עם העץ, אך מכאן ואילך המלאכות מותרות. ק"ו למקום שהבית לא נועד להטיב עם העצים, אלא למטרה הלכתית, גם הקמת הבית מותרת וגם המלאכות מדרבנן מותרות. חוץ מקיטום שהוא חשש דאורייתא. (ומכיון שהספק בירושלמי לא נפשט, ספיקא דאורייתא לחומרא וכמש"כ החזו"א כ"ב, א').

הערת הרב יואל פרידמן

לענ"ד אין בדברי הרב קוק זצ"ל שני תירוצים, אלא תירוץ אחד. וכוונתו בדבריו כפולה: (1) ליישב את הסתירה מהמשנה שם משמע שיש איסורי שביעית בבית, ובירושלמי הסתפקו בכך. (2) בנוסף, יש לבאר מהותו של איסור עשיית הבית.

ליישב את הסתירה, קובע הרב קוק זצ"ל שאם העץ או הצמח נטוע בשדה, אין הבית הנבנה לאחר מכן מפקיע מדין שדה; ולכך מתייחסים דברי המשנה "אין עושין בתים בע"ש". לעומת זאת, אם נוטעים את האילן בתוך הבית ולא היה רגע שחל על המקום שם שדה, אזי יש למקום דין בית ובזה מסתפק הירושלמי. **מעבר לכך עדיין יש לבאר איזה איסור יש בעשיית הבית,** ולכאורה אינו עושה מלאכה? לכך כותב הרב קוק זצ"ל שהצל מטיב עם הגידול (ולא כתירוץ נוסף) כלומר שיש בעצם בניית הבית פעולה של הצמחה והוה בכלל אברויי ולכן אסור, ובכגון זה דן הגרצפ"פ (הר צבי או"ח ח"א סי' קל"ג) בהקשר לפתיחת חלון של חממה בשבת.

לפי"ז יוצא שאם תחילת הגידול היה בשדה ולאחר מכן סיכך על גביו — אין הבית שלאחר כך מפקיע דין שדה. ובכה"ג אם יגזום או יעשה פעולה שאסורה בשביעית — אסור (וכן גם הבין הגרצפ"פ את דברי הרב קוק זצ"ל עי' הר צבי זרעים ח"ב סי' ל"ה).

אלא שיש להקשות על דברי הרב קוק זצ"ל מהירושלמי (פ"ה דמעשרות ה"ב), שמביא את המחלוקת בין ר"ע לרבנן: זרע בחורבה והביאה שליש ואח"כ סיכך ע"ג, נחלקו הם אם התוספת חייבת אם לאו, והמח' אם אזלי' בתר שליש או לא, ומבאר שם שהמח' ביניהם היא בין במקרה שזרע בחורבה ולאחר מכן סיכך מעל הגידול, ובין אם זרע בבית, הוריד את הסכך ולאחר מכן החזירו. וכאמור המח' היא רק אם אזלי' בתר שליש אם לא, אך לכו"ע נחשב הגידול שמתחת לסכך כגדל בבית **והפקיע בכך את דין השדה גם במקרה שסיכך לאחר הנטיעה,** (וכן הקשה הגרצפ"פ שם).

היוצא מהנ"ל שאכן לרב קוק זצ"ל אם זרע או נטע ולאחר מכן בונה בית — אין

2. אך אין ליישב בכך את הרמב"ם שלא הביא ספק זה, שהרי הוא עצמו פי' במשנה בית במשמעות של צל. אמנם י"ל להיפך שהרמב"ם פשט את הבעיה, שמכיון שעשית בית לצל אסורה, א"כ אסור גם לזרוע בשביעית בבית ולכן סתם ולא חילק. וצ"ע.

הבית מפקיע דין שדה ואסור לעשות שם מלאכות האסורות בשביעית. אך מכיון שמדברי הירושלמי לא נראה כתירוצו ונאמרו גם תירוצים אחרים (עי' שבת הארץ פ"א ה"ג אות ב'), נראה שיש להקל גם במקרה שבנה את החממה לאחר הזריעה או הנטיעה.

תשובת המחבר

אף אני מסכים שיש כאן תירוץ אחד אלא שבפני הרב קוק זצ"ל עמדה סתירה, שכדי ליישבה יכול היה להסתפק בחילוק שבין בית המטיב עם הגידול לבין בית המזיק לגידול. לשם מה היה צורך לחלק גם בין בניית בית לפני הזריעה לבין הבניה אחריה? מה גם שלהלכה אי אפשר להכריע אלא א"כ יש הוכחה, ואם כן מה ההכרח לומר כתירוצו של הרב קוק זצ"ל כשיש אפשרות לומר אחרת?

לכן נלענ"ד שהחילוק בין שדה זרוע מכבר לשדה הנזרעת אח"כ עולה בפשטות מלשון המשנה "ועושים להם בתים עד ר"ה", משמע שאחרי ר"ה הדבר אסור. אלא שלדעת הרב קוק זצ"ל, החילוק בין זורע לפני שהיו בתים לבין זורע לאחר שהבית קיים לבדו אינו מכריע, כאשר הבית מטיב עם הנטיעה. ולכן הסברה מחייבת לחלק בחילוק נוסף. ולא רק הסברה אינה מספקת, אלא יש הוכחה נגדה מהירושלמי במעשרות, לכן הכרח לצרף תנאי נוסף, בין בית המטיב עם הגידולים לבין בית המזיק לגידולים. ויתכן שגם חילוק זה לעצמו אינו מספיק. כי גם בית המטיב את הגידולים מפקיע ממנו שם שדה; כי שדה הוא מקום טבעי ובית הוא מקום מלאכותי, ואעפ"י שהבית מטיב עם הגידולים סו"ס אינו שדה טבעי, ולכן רק צירוף שני הדברים יחד אוסר. דהיינו לבנות בית לנטיעה קיימת כדי להיטיב אותה בשביעית — הוא האסור. אך כשיש רק תנאי אחד, כשהבית אינו מטיב לנטיעה, אע"פ שנכנס בשביעית, או שהבית נבנה לפני שביעית, אע"פ שהוא מטיב עם הנטיעה — מותר.

סימן סג

חממה שקופה בשביעית

לכבוד
הרב מרדכי עמנואל שליט"א,
שלו' וברכה למר ולתורתו!

בהתייחס לדברי כת"ר בעניין חממה העשויה מרשת פלסטית שקופה שרובה אטומה. האם מבנה כזה נחשב לבית או לא.

טיעוניו העיקריים של כת"ר שאין החממה נחשבת לבית הם:

1. מחצלת לדעת הגרשז"א אינה מבטלת שם שדה וא"כ ה"ה לרשת כזו.
2. החזו"א התנה בגדר בית שמותר לזרוע בו בשמיטה שצילתו תהיה מרובה מחמתו. (אינני זוכר ביטוי כזה בחזו"א, ואולי כת"ר מתיחס למסורת בע"פ. מה שכתוב בחזו"א [שביעית כ' ו'] הוא שרק בית שהוא רועץ לצמחים שתחתיו מתיר את הזריעה בו וכן דעת הגרי"ש אלישיב שליט"א).